

ARTUR GRZEGORZ MIZIŃSKI

PROCES O STWIERDZENIE NIEWAŻNOŚCI ŚWIĘCEŃ
W AKTUALNYCH PRZEPISACH KOŚCIOŁA ŁACIŃSKIEGO

UWAGI WSTĘPNE

Wśród niektórych procesów specjalnych, wyróżnionych przez prawodawcę w części III Księgi VII CIC/83, obok procesów małżeńskich¹ występują sprawy o orzeczenie nieważności święceń². Są one zaliczane do spraw, które dotyczą dobra publicznego Kościoła, jako że zakres szkód spowodowanych nieważnymi święceniami rozciąga się na cały Kościół, a nie odnosi się tylko do samej nieważnie wyświęconej osoby. Ponadto nieważność święceń odnosi się zarówno do rzeczywistości teologicznej, jak i prawnej, gdyż jej konsekwencją jest nieważność sprawowanych sakramentów³. Wszystkie te sprawy w poważnym stopniu dotyczą dobra wspólnego, zarówno w odniesieniu do osobistego statusu osoby, która przyjęła święcenia, jak i ze względu na ewentualne zgorwienie, jakiego zawsze należy się wystrzeżać⁴.

Bp dr hab. ARTUR GRZEGORZ MIZIŃSKI – adiunkt Katedry Kościelnego Prawa Procesowego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: a.mizinski@diecezja.lublin.pl

¹ CIC/83, can. 1671-1707.

² CIC/83, can. 1708-1712.

³ G. E r l e b a c h, A. D z i ę g a, J. K r u k o w s k i, R. S z t y c h m i l e r (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V: *Księga VII. Procesy*, Poznań 2007, s. 392.

⁴ P. M a j e r (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Kraków 2011, s. 1283.

Prawo kodeksowe określa zarówno przyczyny nieważności święceń, jak i przepisy, które należy zachować w samym postępowaniu o stwierdzenie nieważności święceń każdego z trzech stopni hierarchicznych – diakonatu, prezbiteratu i episkopatu⁵.

1. EWOLUCJA PRZEPISÓW PROCEDURALNYCH

Procedura tychże spraw przeszła znaczną ewolucję zarówno w odniesieniu do ustawodawstwa, jak i jurysprudencki, począwszy od CIC/17, poprzez dekret *Locorum Ordinarii*, z dołączonymi do niego *Regulae servandae in processibus super nullitate sacrae ordinationis vel onerum sacris Ordinibus inhaerentium*, opublikowanymi przez Kongregację do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów w dniu 9 czerwca 1931 r.⁶, oraz poprzez normy aktualnego CIC/83 (can. 1708-1712) po przepisy wspomnianej wyżej Kongregacji, zawarte w *Regulae servandae ad nullitatem sacrae ordinationis declarandam*⁷ z dnia 16 października 2001 r. Ostatnim zaś dokumentem regulującym postępowanie w sprawie o nieważność święceń jest Motu proprio *Quaerit semper* papieża Benedykta XVI z dnia 30 sierpnia 2011 r., zgodnie z którym organem właściwym do rozpatrywania tychże spraw jest obecnie specjalny Urząd, który został ustanowiony w Trybunale Roty Rzymskiej dla rozpatrywania spraw o dyspensę od małżeństwa zawartego a niedopełnionego i spraw o orzeczenie nieważności święceń⁸. Do 1 października 2011 r. sprawy o nieważność święceń były w kompetencji Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, na mocy art. 67 i 68 Konstytucji apostolskiej *Pastor bonus*, które zostały uchylone art. 1 *Quaerit semper*. Moderatorem nowoutworzonego Urzędu jest dziekan Roty Rzymskiej, wspomagany przez urzędników, deputowanych komisarzy i konsultorów⁹.

⁵ Por. CIC/83, can. 1009.

⁶ Sacra Congregatio de Sacramentis (SCDS), *Regulae servandae in processibus super nullitate sacrae ordinationis vel onerum Sacris ordinibus inhaerentium a sacra congregatione de disciplina Sacramentorum editae*, 09.06.1931, AAS 23(1931), s. 457-492.

⁷ Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum (CCDDS), *Regulae servandae ad nullitatem sacrae ordinationis declarandam*, 16.10.2001, AAS 94(2002), s. 293-300.

⁸ B e n e d e t t o XVI, Motu proprio *Quaerit semper*, 30.08.2011, "L'Osservatore Romano", 28.09.2011, s. 7, art. 2.

⁹ Tamże, art. 3.

Sprawy o nieważność święceń rozpatrywane są zgodnie z przepisami prawa powszechnego i własnego, *congrua congruis referendo*¹⁰. W CIC/83 do tego procesu odnoszą się przepisy zawarte w can. 1708-1712¹¹. Mimo zmian dokonanych w Motu proprio *Quaerit semper*, w mocy pozostają nadal regulacje zawarte w przepisach Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów – *Regulae servandae ad nullitatem sacrae ordinationis declarandam*, z dnia 16 października 2001 r., określające administracyjną procedurę w sprawie oraz w/w can. 1708-1712 CIC/83, odnoszące się do sądowej procedury procesu o stwierdzenie nieważności święceń.

2. PRZYCZYNY NIEWAŻNOŚCI ŚWIĘCEŃ

Święcenia „raz ważne przyjęte nigdy nie tracą ważności”¹², a ponadto cieszą się przychylnością prawa (*favor iuris*), jako że „domniemywa się ważność aktu prawnego właściwie dokonanego w jego elementach zewnętrznych”¹³. Domniemanie to ma charakter *iuris tantum*¹⁴, a zatem jest domniemaniem wzruszalnym, dopuszczającym próbę przeciwną, lecz dopóki nie zostanie udowodniony stan rzeczy przeciwny, akt należy uznawać za ważny. Dlatego też wówczas, gdy pojawi się jakakolwiek wątpliwość – prawna lub faktyczna – odnośnie do istnienia którejś z przyczyn nieważności święceń, należy przeprowadzić właściwy proces mający na celu stwierdzenie ewentualnej nieważności. Przed rozpoczęciem postępowania i w trakcie jego trwania należy przyjmować, iż święcenia zostały przyjęte ważne, aż do udowodnienia czegoś innego w ostatecznym rozstrzygnięciu.

Przyczyny nieważności święceń mogą dotyczyć podmiotu przyjmującego święcenia, szafarza święceń oraz formy. W tym, co odnosi się do podmiotu przyjmującego święcenia, zgodnie z can. 1024 CIC/83, podmiotem zdolnym przyjąć święcenia jest mężczyzna ochrzczony i posiadający wystarczające używanie rozumu, aby móc dokonać ważnego aktu ludzkiego, a tym samym aktu prawnego.

¹⁰ Tamże, art. 2 § 2.

¹¹ Por. CIC/17, can. 1993-1998.

¹² CIC/83, can. 290.

¹³ CIC/83, can. 124 §2.

¹⁴ „Communications” 30(1974), s. 102, n. 2.

W sprawie niedopuszczania kobiet do kapłaństwa służebnego Stolica Apostolska wydała kilka dokumentów. W deklaracji Kongregacji Doktryny Wiary *Inter insigniores*¹⁵, wydanej z polecenia i za aprobatą papieża Pawła VI, potwierdzono, iż Kościół, chcąc pozostać wierny wzorowi Chrystusa, jak i postępowaniu Apostołów oraz Tradycji, która poświadcza postawę Chrystusa i Apostołów, nie posiada władzy wyświęcania kobiet. Jan Paweł II w liście apostolskim *Ordinatio sacerdotalis* z dnia 22 maja 1994 r.¹⁶ wskazał, iż „orzeczenie to powinno być przez wszystkich wiernych Kościoła uznane za ostateczne”, a Kongregacja Nauki Wiary za udzielenie kobiecie święceń przewiduje karę ekskomuniki *latae sententiae* zarezerwowanej Stolicy Apostolskiej. Tym zaś, którzy podlegają Kodeksowi Kanonów Kościołów Wschodnich, należy za to przestępstwo wymierzyć ekskomunikę większą¹⁷.

Odnosnie zaś do posunięć nowoczesnej medycyny, które umożliwiają zmianę płci, Stolica Apostolska wydała liczne dokumenty, które – w odniesieniu do kandydatów przygotowujących się do kapłaństwa – zakazują tego rodzaju eksperymentów¹⁸. Kongregacja Nauki Wiary dekretem ogólnym z 19 grudnia 2007 r. postanowiła zaś, iż karze ekskomuniki wiążącej mocą samego prawa i zastrzeżonej Stolicy Apostolskiej podlegają: zarówno ten, kto usiłuje udzielić święceń kobiecie, jak i kobieta, która usiłuje przyjąć święcenia. Stanowisko to zostało potwierdzone i doprecyzowane w nowym tekście dokumentu *Normae de gravioribus delictis* Kongregacji Nauki Wiary, zatwierdzonym decyzją Ojca Świętego Benedykta XVI z dnia 21 maja 2010 r.¹⁹

¹⁵ Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei (SCDF), *Declaratio Inter insigniores*, 15.10.1976, AAS 69(1977), s. 98-116.

¹⁶ I o a n n e s P a u l u s II, *Epistola Apostolica Ordinatio Secerdotalis*, 22.05.1994, AAS 86(1994), s. 545-548.

¹⁷ Congregatio pro Doctrina Fidei (CDF), *Decr. generale De delicto attentatae sacrae ordinationis mulieris*, 19.12.2007, AAS 100 (2008), s. 403.

¹⁸ Por. Sacra Congregatio pro Institutione Catholica (SCIC), *Lettera circolare su alcuni aspetti più urgenti della formazione spirituale nei seminarii*, 06.01.1980, EV 7(1980), s. 68-113; szerzej o zakazie święcenia kobiet zob.: J. K r u k o w s k i (red.), *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III/2: *Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła*, Poznań 2011, s. 221-223.

¹⁹ Congregatio pro Doctrina Fidei (CDF), *Normae de gravioribus delictis*, 21.05.2010, AAS 102(2010), s. 423-424, art. 5: „Tylko Kongregacja Nauki Wiary osądza również najcięższe przestępstwo usiłowania udzielenia sakramentu święceń kobiecie: 1° przy utrzymaniu w mocy przepisu kan. 1378 Kodeksu Prawa Kanonicznego, zarówno usiłujący udzielić sakramentu święceń, jak i kobieta usiłująca przyjąć święcenia podlegają ekskomunice *latae sententiae* [wiążącej mocą samego prawa], zarezerwowanej Stolicy Apostolskiej; 2° jeśli zaś usiłujący udzielić sakramentu święceń lub kobieta usiłująca przyjąć święcenia jest chrześcijaninem podlegającym

Ponadto do ważności święceń, które są nie tylko sakramentem, ale także aktem prawnym, zgodnie z can. 124 §1 CIC/83, muszą zostać spełnione trzy podstawowe zasady dotyczące ważności jakiegokolwiek aktu prawnego: podmiot przyjmujący musi posiadać efektywną zdolność (*a persona habili sit positus*); akt musi zawierać wszystkie jego istotne elementy konstytutywne; muszą zostać wypełnione wszystkie formalności oraz warunki wymagane przez prawo do ważności aktu. Efektywna zdolność podmiotu wymaga *ex iure naturae* zdolności rozumienia i chcenia, ponieważ akt przyjęcia święceń jest aktem ludzkim i jako taki musi być dokonany w sposób świadomy, wolny i chciany. Ponadto ważność aktu domaga się kościelnej zdolności prawnej, czyli zdolności podporządkowania się prawom i obowiązkom w Kościele, zgodnie z normą can. 96. Konieczna jest także zdolność działania (*capacitas agendi*), w myśl can. 97²⁰; zdolność specyficzna wynikająca ze szczególnego charakteru aktu, który się dokonuje²¹ itd. W aktach zaś dokonywanych przez władzę administracyjną wymaga się ponadto należytej kompetencji²².

Do istotnych elementów konstytutywnych aktu prawnego należą: odpowiednio wyrażone pragnienie dokonania aktu; elementy wynikające z natury aktu (zdolność, zgoda); elementy wynikające z prawa, Bożego lub kanonicznego (np. woda do chrztu itd.). Wskazane elementy, które można określić esencjalnymi, odróżniają się od elementów przypadłościowych, które nie wpływają na ważność aktu prawnego, a jedynie na jego godziwość. Ponadto ważność niektórych aktów prawnych domaga się wypełnienia innych formalności i warunków przepisanych do ważności, nawet jeśli te nie są konstytutywne dla samego aktu.

W odniesieniu do święceń należy wziąć pod uwagę przede wszystkim zdolność podmiotu, będącego mężczyzną ochrzczonym, do podejmowania ważnych czynności prawnych. Prawo naturalne wymaga od autora czynności posiadania koniecznego rozeznania oceniającego w stopniu odpowiadającym przedmiotowi i rodzajowi określonej czynności²³.

Kodeksowi Kanonów Kościołów Wschodnich, przy utrzymaniu w mocy przepisu kan. 1443 tegoż Kodeksu, winien być ukarany ekskomuniką większą, z której zwolnienie jest również zastrzeżone Stolicy Apostolskiej; 3° jeśli winny jest duchownym, może być ukarany wydaleniem lub pozbawieniem urzędu”.

²⁰ W relacji do osób prawnych por. CIC/83, can. 118-119; 1480, § 1.

²¹ Dla przykładu por. CIC/83, can. 1024; 1095.

²² Na przykład CIC/83, can. 294 §1; 502, 539.

²³ Por. CIC/83, can. 124 §1; M a j e r (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego*, s. 147.

Trzecim warunkiem, wymaganym w odniesieniu do człowieka dorosłego, jest intencja. W przypadku sakramentu święceń wymaga się, aby ta intencja była aktualna lub przynajmniej habitualna – jasna, wyraźna; nie jest wystarczającą habitualna – wewnętrzna, niewyraźna.

Na ważność święceń może wpłynąć także fakt przyjęcia ich nieświadomie lub fikcyjnie, czyli bez intencji²⁴, jak również pod wpływem przymusu, jeżeli ten wyklucza używanie rozumu i intencję przyjęcia święceń, lub ciężkiej bojaźni, której nie można się było oprzeć, czyli w postępowaniu należy stwierdzić, czy ta ciężka bojaźń doprowadziła podmiot do wykluczenia woli przyjęcia święceń – w tym wypadku święcenia są nieważne – inaczej są ważne, lecz w takim wypadku można udzielić dyspensy od obowiązków związanych z tymi święczeniami²⁵; a także pod wpływem ignorancji lub błędu odnośnie do samej istoty aktu bądź warunku wymaganego w sposób bezwzględny (can. 126). Przemoc, przymus, bojaźń mają związek bezpośredni z wolą, podczas gdy pozostałe trzy wpływają tylko na sferę intelektu, znajomości i świadomości.

W tych ostatnich przypadkach nie można jednak zbyt rozszerzać interpretacji i czynić z wyżej wymienionych motywów przeszkód do ważnego przyjęcia święceń na wzór przeszkód do ważnego zawarcia małżeństwa. Tego rodzaju rozumowanie – obecne wśród pewnego grona kanonistów – doprowadziłoby do postawienia pod znakiem zapytania z jednej strony procesu formacji seminaryjnej, a z drugiej mogłoby spowodować wielką szkodę wiernych korzystających z posługi kapłanów, których ważność święceń zostałaby zakwestionowana czy nawet stwierdzona, np. z motywu przymusu, ignorancji czy błędu.

Do elementów konstytutywnych sakramentu święceń należy nałożenie rąk i modlitwa konsekracyjna, przepisana dla poszczególnych stopni w księgach liturgicznych²⁶. O braku zachowania formy można by więc mówić wówczas, gdyby zabrakło któregoś ze wskazanych elementów, ściśle określonych w Pontyfikale Rzymskim²⁷.

²⁴ Sacra Congregatio Sacrae Romanae et Universalis Inquisitionis, *Decretum*, 02.03.1842, ASS 33(1900-1901), s. 373-374.

²⁵ Por. CIC/83, can. 125, 1026.

²⁶ Por. CIC/83, can. 1009 § 2.

²⁷ Obrzędy święceń zawierają dwa wzorcowe wydania Pontyfikatu Rzymskiego, opublikowane po Soborze Watykańskim II: *Pontificale Romanum ex decreto Sacrosancti oecumenici Concilii Vaticanum II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum. De Ordinatione diaconi, presbyteri et episcopi*, ed. typica, TPV 1968; *Pontificale Romanum ex decreto*

Wśród warunków wymaganych przez prawo do ważności aktu święceń jest między innymi ten, by szafarzem był biskup konsekrowany²⁸, podczas gdy poprzedni Kodeks mówił o szafarzu zwyczajnym i nadzwyczajnym²⁹. Kwestia wydaje się otwarta także dzisiaj, gdyż mogłoby się zdarzyć, iż papież delegowałby zwykłego prezbitera do udzielenia święceń pamiętając, że norma can. 1012 jest tylko normą prawa pozytywnego. Za symulację udzielania sakramentu przewidziana jest sprawiedliwa kara, na mocy can. 1379. W odniesieniu do sakramentu święceń przepis ten dotyczy zarówno przyjmującego święcenia, jak i szafarza.

3. PODMIOTY UPRAWNIONE DO ZASKARŻENIA WAŻNOŚCI ŚWIĘCEŃ

Mając na uwadze fakt, że święcenia przyjęte przez duchownego nie są jedynie jego prywatną sprawą, jego prywatnym dobrem, lecz mają charakter dobra publicznego, można mówić o obowiązku (*dovere*) zaskarżenia ważności święceń, oczywiście w ściśle określonych okolicznościach. Obowiązek ten wypływa z natury rzeczy (*ex natura rei*), o których się traktuje, a które dotyczą dobra publicznego Kościoła, dla którego święcenia zostały udzielone. Z tego też względu wydaje się, iż określenie kodeksowe *ius habent accusandi*, zawarte w kanonie 1708, winno być rozumiane nie tylko jako prawo (*diritto*), ale także jako obowiązek (*dovere*) i powinność (*obbligo*) mająca na celu przywrócenie prawdy w sprawiedliwości i miłości na płaszczyźnie ministerialnej Kościoła, jako że nie może sprawować funkcji, a raczej symulować, że ją sprawuje, ktoś, kto w rzeczywistości nie jest szafarzem (*ministro*) ani w sposób faktyczny, ani prawny. Jeśli święcenia są nieważne, jest dobrem dla całego Kościoła, a nie tylko dla poszczególnych duchownych, zadeklarować ich nieważność, a nie oczekiwać w sposób nieuzasadniony na uzupełnienie władzy w podmiocie sprawującym funkcje, w myśl zasady *Ecclesia supplet* z can. 144 CIC/83, która w tym przypadku nie ma zastosowania. Zatem

Sacrosancti oecumenici Concilii Vaticanum II renovatum, auctoritate Pauli Pp. VI editum, Joannis Pauli II Pp. cura recognitum. De Ordinatione diaconi, presbyteri et episcopi, ed. typica altera, Typis Poliglottis Vaticanis 1990.

²⁸ CIC/83, can. 1012.

²⁹ CIC/17, can. 951: „Sacrae ordinationis minister ordinarius est Episcopus consecratus; extraordinarius, qui, licet caractere episcopali careat, a iure vel a Sede Apostolica per peculiare indultum potestatem acceperit aliquos ordines conferendi”.

pismo zaskarżające ważność przyjętych święceń, w którym podaje się przyczynę ich nieważności, mogą, a zarazem powinni wnieść: osoba będąca podmiotem przyjętych nieważnie święceń (diakon, prezbiter lub biskup) oraz ordynariusz, przez którego należy rozumieć: biskupa diecezjalnego, a także przełożonych Kościoła partykularnego i wspólnot do niego przyrównanych, wikariuszy generalnych i biskupich posiadających ogólną wykonawczą władzę zwyczajną³⁰, ordynariusza wojskowego³¹ oraz prałata prałatury personalnej³² i wyższych przełożonych kleryckich instytutów zakonnych na prawie papieskim i kleryckich stowarzyszeń życia apostolskiego na prawie papieskim³³. Ordynariuszem, który może wnieść skargę o nieważność święceń, jest ordynariusz, któremu duchowny podlega albo w którego diecezji otrzymał święcenia³⁴. Uprawnienie takie posiada także promotor sprawiedliwości diecezji, do której duchowny jest inkardynowany bądź w której przebywa³⁵. Inne podmioty niż wymienione, które mają moralną pewność lub poważne wątpliwości odnośnie do ważności święceń danego duchownego, są zobowiązane powiadomić o tym kompetentną władzę kościelną.

4. SKARGA O STWIERDZENIE NIEWAŻNOŚCI ŚWIECENÍ

Skargę powodową (*libellus*) w sprawie o orzeczenie nieważności święceń wnosi się do specjalnego urzędu funkcjonującego przy Trybunale Roty Rzymskiej, utworzonego na mocy Motu proprio *Quaerit semper* Benedykta XVI z dnia 30 sierpnia 2011 r.³⁶ Powinna ona spełniać wymogi zawarte w kan. 1501-1504, określając: nazwisko i imię duchownego, którego ważność święceń została zakwestionowana, jego wiek, pełnioną funkcję, diecezję bądź inną jednostkę administracyjną Kościoła, do której został inkardynowany, narodowość, miejsce przyjętych święceń, obecne miejsce rezydencji, a także inne informacje użyteczne w konkretnej sprawie. Obowiązkowo należy podać

³⁰ CIC/83, can. 134 § 1.

³¹ I o a n n e s P a u l u s II, Constitutio Apostolica *Spirituali militum curae*, 21.04.1986, AAS 78(1986), s. 483, II § 1.

³² CIC/83, can. 295 § 1.

³³ CIC/83, can. 620; 754.

³⁴ CIC/83, can. 1708.

³⁵ Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum (CCDDS), *Regulae servandae ad nullitatem sacrae ordinationis declarandam*, s. 294, art. 2 § 1.

³⁶ B e n e d e t t o XVI, Motu proprio *Quaerit semper*, art. 2.

przyczynę podważającą ważność przyjętych święceń. Od chwili przesłania skargi do Roty duchowny (*clericus*) nie może – *ipso iure* – wykonywać władzy święceń³⁷ – ma to na celu ochronę dobra publicznego i uniknięcie nieważności sprawowanych sakramentów, które z natury rzeczy wymagają *ordo sacer* (nakaz *ad cautelam*). Brak dobrowolnego dostosowania się do zakazu może być przyczyną nałożenia kary na duchownego przez ordynariusza³⁸.

Jeśli skarga o nieważność święceń jest wnoszona przez zainteresowanego duchownego, według stylu Roty Rzymskiej, powinna ona być zaopiniowana przez biskupa diecezjalnego bądź ordynariusza, celem uniknięcia sytuacji, w której ordynariusz nie będzie wiedział o rozpoczętym postępowaniu. Po przyjęciu skargi Trybunał Roty Rzymskiej decyduje o sposobie postępowania w sprawie – administracyjnym lub sądowym³⁹.

Ponieważ skarga w sprawie o orzeczenie nieważności święceń dotyczy stanu osób, nie ulega przedawnieniu ani nie wygasa⁴⁰, nie przechodzi też w stan rzeczy osądzonej⁴¹ i nie dopuszcza ugody czy kompromisu⁴².

5. PROCES ADMINISTRACYJNY

Procedura administracyjna, którą należy zachować w rozstrzygnięciu spraw o orzeczenie nieważności święceń, o ile ta droga postępowania zostanie wybrana przez Trybunał Roty Rzymskiej, określona jest w can. 1708-1712 CIC/83 i *Regulae servandae* z 16 października 2001 r. Wybór tej procedury sprawia, że proces będzie przebiegał dwuetapowo – najpierw przed ordynariuszem, a następnie w samej Dykasterii.

5.1. POSTĘPOWANIE PRZED ORDYNARIUSZEM

Rozpoznawanie spraw przeciwko ważności przyjętego sakramentu święceń należy do Trybunału Roty Rzymskiej⁴³. Żadna władza niższa nie może

³⁷ CIC/83, can. 1709 § 2.

³⁸ Por. CIC/83, can. 1319.

³⁹ CIC/83, can. 1709 § 1; B e n e d e t t o XVI, Motu proprio *Quaerit semper*, art. 2.

⁴⁰ CIC/83, can. 1492 § 1.

⁴¹ CIC/83, can. 1643.

⁴² CIC/83, can. 1715.

⁴³ B e n e d e t t o XVI, Motu proprio *Quaerit semper*, art. 2.

wszcząć procesu, jeśli nie otrzyma wcześniej zezwolenia od tej Dykasterii⁴⁴. Ordynariusz, uzyskawszy zezwolenie, przeprowadza przygotowanie sprawy w związku z rzekomą nieważnością. To on jest odpowiedzialny za przygotowanie sprawy; ustanawia instruktora oraz obrońcę święceń spośród pracowników sądu bądź kurii diecezjalnej lub innych osób posiadających przymioty przepisane w prawie⁴⁵. Ordynariusz powinien prowadzić przygotowanie procesu osobiście, a jedynie w wyjątkowych okolicznościach może delegować kogoś do tej czynności, załączając akt delegacji do akt przygotowania procesu⁴⁶. Instruktor, otrzymawszy zgodę na przygotowanie sprawy, wszczyna dochodzenie na temat tego, co może dowieść tej nieważności w konkretnym przypadku⁴⁷. Do najważniejszych środków dowodowych w tych sprawach należą: zeznania petenta pod przysięgą; zaprzysiężone zeznania świadków, szczególnie krewnych petenta i wychowawców seminarium; zeznania świadków wezwanych na wniosek petenta lub z urzędu; jakiegokolwiek rodzaju dokumenty w oryginale, związane ze sprawą; a także poszlaki i domniemania⁴⁸. Przed rozpoczęciem przygotowania sprawy petent powinien zostać powiadomiony przez instruktora o możliwości ustanowienia sobie pełnomocnika, który winien być kapłanem znającym prawo i teologię oraz odznaczającym się prawością życia⁴⁹. Instruktor przedkłada petentowi oraz świadkom pytania przygotowane przez obrońcę święceń. Ponadto sam petent może przekazać instruktorowi (osobiście bądź przez pełnomocnika) istotne kwestie związane ze sprawą, z którymi winni zostać zapoznani wszyscy bądź niektórzy świadkowie. Posiedzenie przygotowawcze, podczas którego instruktor zadaje pytania petentowi i świadkom, jest poprzedzone odpowiednio wcześniej wysłanym wezwaniem⁵⁰ oraz złożeniem przysięgi przez mających być przesłuchanymi⁵¹. Ich odpowiedzi zapisywane są przez sekretarza/notariu-

⁴⁴ Por. Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum (CCDDS), *Regulae servandae ad nullitatem sacrae ordinationis declarandam*, s. 293, art. 1.

⁴⁵ Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum (CCDDS), *Regulae servandae ad nullitatem sacrae ordinationis declarandam*, s. 294, art. 3 § 1; por. CIC/83, can. 1421 § 1, 3; 1432.

⁴⁶ Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum (CCDDS), *Regulae servandae ad nullitatem sacrae ordinationis declarandam*, s. 294, art. 3 § 2.

⁴⁷ Tamże, art. 6 § 1.

⁴⁸ Tamże, s. 295, art. 6 § 2.

⁴⁹ Tamże, art. 6 § 3.

⁵⁰ Tamże, s. 296, art. 11 § 1.

⁵¹ Tamże, art. 12.

sza⁵². Petent i świadkowie mogą także przedstawić instruktorowi dokumenty, szczególnie te sporządzone w czasie niebudzącym podejrzeń, jak chociażby zaświadczenia lekarskie choroby uznawanej za dziedziczną, na którą cierpiał petent, zwłaszcza przed przyjęciem święceń⁵³. Ponadto instruktor może nakazać przebadanie petenta przez biegłego w medycynie bądź psychiatrii czy psychologii⁵⁴.

Dopiero po wypowiedzeniu się obrońcy święceń, iż nic już nie zostało do zbadania, oraz petenta, że nie ma już nic do dodania, instruktor może dekretem zdecydować o zakończeniu przygotowania⁵⁵. Wówczas wszystkie akta zostają przekazane obrońcy święceń, który sporządza swoje uwagi⁵⁶. Oprócz nich do akt przesyłanych do Roty Rzymskiej dołącza się sprawozdanie instruktora, w którym zawarta jest informacja o istocie oraz powodach prawnych i faktycznych prośby petenta, a także *voluntatem* ordynariusza⁵⁷. Akta przesyłane są do Stolicy Apostolskiej przez przedstawiciela papieskiego bądź, gdy go nie ma, w inny sposób, w trzech autentycznych egzemplarzach. Do akt należy dołączyć także wykaz wszystkich dokumentów⁵⁸.

5.2. POSTĘPOWANIE W DYKASTERII

Trybunał Roty Rzymskiej, otrzymawszy akta, jak najszybciej ustanawia kolegium, zwykle składające się z trzech komisarzy, spośród których jeden winien być wyznaczony do pełnienia roli przewodniczącego kolegium i funkcji *ponensa* sprawy⁵⁹. Po ustanowieniu obrońcy święceń⁶⁰ oraz sekretarzy pełniących zadania notariusza⁶¹, przewodniczący kolegium pyta petenta, na piśmie, czy ma coś jeszcze do dodania oraz czy chce ustanowić swojego pełnomocnika w Rzymie⁶². Następnie wszystkie akta przekazywane są obrońcy święceń, który we właściwym czasie, określonym przez przewodniczącego

⁵² Tamże, s. 296-297, art. 14.

⁵³ Tamże, s. 297, art. 17 § 1.

⁵⁴ Tamże, s. 297, art. 18.

⁵⁵ Tamże, s. 298, art. 19.

⁵⁶ Tamże, art. 20.

⁵⁷ Tamże, art. 21.

⁵⁸ Tamże, s. 298-299, art. 23.

⁵⁹ Tamże, s. 299, art. 24 § 1.

⁶⁰ Tamże, art. 24 § 2.

⁶¹ Tamże, art. 24 § 3.

⁶² Tamże, art. 25.

kolegium, redaguje na piśmie swoje *votum*⁶³. Wszystkie akta wręczane są członkom kolegium, po czym przewodniczący, rozważywszy *votum* obrońcy, decyduje o uzupełnieniu przygotowania wstępnego przez właściwego ordynariusza, a jeśli nie jest to konieczne, postępowanie jest kontynuowane⁶⁴. W dniu wyznaczonym przez przewodniczącego na podjęcie decyzji⁶⁵, Kolegium zbiera się w obecności Dziekana Roty Rzymskiej. Po odczytaniu *votum* ponensa, jeżeli zdanie jego podzielią pozostali komisarze, podejmuje się ostateczną decyzję⁶⁶. Gdyby kolegium nie mogło dojść do jednomyślnego rozstrzygnięcia, Dziekan, wysłuchawszy zdania sekretarza Dykasterii oraz mając na względzie przeważające *vota* komisarzy, wydaje ostateczną decyzję w sprawie, informując o niej petenta, jego ordynariusza oraz obrońcę święceń⁶⁷. Obrońca święceń oraz petent – za pośrednictwem ordynariusza albo pełnomocnika ustanowionego zgodnie z przepisem art. 25 – mają prawo w ciągu 10 dni od ogłoszenia decyzji odwołania się od niej do tejże Dykasterii⁶⁸. W takiej sytuacji Rota całą sprawę poddaje raz jeszcze pod głosowanie trzech lub pięciu komisarzy, wraz z przedstawionymi środkami dowodowymi; następnie podejmuje się decyzję wykonawczą (*decisio executiva*), o której należy dekretem Dziekana poinformować właściwego Ordynariusza. Od wydanego ostatecznego rozstrzygnięcia nie przysługuje już apelacja drugiego stopnia, lecz tylko rekurs do Sygnatury Apostolskiej⁶⁹. Administracyjne orzeczenie nieważności święceń w formie dekretu sprawia, że bezpośrednio zainteresowany nie należy już do stanu duchownego, a zatem nie posiada obowiązków ani uprawnień mu przynależnych. Wówczas nie jest konieczna dyspensa od celibatu.

Zakaz wymierzania kar dożywotnich za pomocą dekretu, o którym jest mowa w kan. 1342 § 2, a zatem przy zastosowaniu procedury administracyjnej, nie odnosi się do spraw dotyczących nieważności święceń. W takich bowiem sprawach nie można mówić o wymierzeniu kary dożywotniej, którą

⁶³ Tamże, art. 26.

⁶⁴ Tamże, art. 27.

⁶⁵ Tamże, art. 28.

⁶⁶ Tamże, s. 300, art. 29.

⁶⁷ Tamże, art. 30.

⁶⁸ Tamże, art. 31 § 1.

⁶⁹ Tamże, art. 31 § 4.

jest „utrata stanu duchownego”, jako że – jeśli orzeczono nieważność święceń – stan duchowny nigdy nie miał miejsca⁷⁰.

6. PROCES SĄDOWY

Jeśli nawet w sprawach o orzeczenie nieważności święceń procedura administracyjna jest preferowana w stosunku do sądowej, to procedura sądowa jest jednak przewidziana i można lub trzeba ją zastosować w przypadkach, w których tak zdecyduje Trybunał Roty Rzymskiej. Jeśli więc właściwy Urząd Roty Rzymskiej uzna, że sprawa powinna być prowadzona według procedury sądowej, wyznacza on trybunał (zwykle trybunał diecezji własnej osoby proszącej bądź trybunał diecezji, w której zostały udzielone święcenia), który będzie postępował zgodnie z przepisami o procesach w ogólności oraz o zwyczajnym procesie spornym⁷¹, z zachowaniem przepisów niniejszego tytułu, chyba że sprzeciwia się temu natura rzeczy (can. 1710), z uwzględnieniem wymogu kolegialności trybunału⁷². Należy zachować także przepis can. 483 § 2 nakazujący, by w sprawach, w których dobra opinia kapłana może być narażona na niebezpieczeństwo, notariuszem był kapłan⁷³.

Podobnie jak w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, także w sprawie o orzeczenie nieważności święceń, konieczny jest udział obrońcy węzła⁷⁴ – zarówno w postępowaniu sądowym, jak i administracyjnym⁷⁵. Występuje on w procesie nie jako strona w sensie ścisłym, lecz bardziej jako urzędnik trybunału, którego zadaniem jest ochrona sakramentu kapłaństwa oraz skutków jego przyjęcia. Ma takie same prawa i obowiązki jak obrońca węzła małżeńskiego, a zatem powinien przede wszystkim przedstawić wszystkie argumenty wskazujące na ważność przyjętych święceń. Może być obecny w czasie przesłuchania duchownego, świadków i biegłych, zapoznać się z aktami, nawet jeśli nie zostały one jeszcze ogłoszone, a także zgłaszać odpowiednie wnioski dowodowe. Jego obowiązkiem jest także sporządzenie

⁷⁰ Zgodnie z can. 266 § 1 „stan duchowny” otrzymuje się tylko dzięki ważnie przyjętemu pierwszemu stopniowi hierarchicznemu święceń, tj. diakonatowi.

⁷¹ CIC/83, can. 1501-1655.

⁷² CIC/83, can. 1425 § 1.

⁷³ Por. CIC/83, can. 1710.

⁷⁴ CIC/83, can. 1711.

⁷⁵ J. K r u k o w s k i, *Postępowanie administracyjne w Kościele*, Warszawa 2011, s. 463.

i przedłożenie uwag przedwyrokowych. Ma również prawo wniesienia apelacji od wyroku⁷⁶. Mimo że prawodawca nie wymaga, by obrońcą w tym procesie był kapłan, jednak, gdyby sprawa dotyczyła dobrej opinii zainteresowanego kapłana, należałoby postąpić analogicznie do dyspozycji can. 483 § 2⁷⁷.

Wyrok w sprawie nieważności święceń staje się prawomocny wówczas, gdy wydane zostaną dwa wyroki zgodnie stwierdzające nieważność. Zatem będzie wykonalny dopiero, gdy zostanie potwierdzony drugim wyrokiem, podobnie jak wyrok stwierdzający nieważność małżeństwa⁷⁸. Orzeczenie nieważności święceń w pierwszej instancji zobowiązuje *ex officio* obrońcę węgła do wniesienia apelacji do trybunału drugiej instancji. Prawodawca nie przewiduje przesłania z urzędu akt do instancji wyższej. Sprawy dotyczące stanu osób nie przechodzą w stan rzeczy osądzonej⁷⁹, stąd może mieć miejsce *nova causae propositio*. Przeciwko prawomocnemu wyrokowi nie można bowiem wnieść prośby o przywrócenie do stanu poprzedniego, a jedynie można prosić o ponowne rozpatrzenie sprawy⁸⁰. Po drugim wyroku stwierdzającym nieważność święceń duchowny traci uprawnienia i zostaje zwolniony z obowiązków właściwych stanowi duchownemu⁸¹; nie może też udzielić absolucji od grzechów i cenzur penitentowi, który znajduje się w niebezpieczeństwie śmierci (co może uczynić kapłan wydalony ze stanu duchownego)⁸². W przypadku zaś gdyby pierwszy wyrok był negatywny, a drugi afirmatywny lub odwrotnie, należy koniecznie odwołać się do kolejnego stopnia sądenia, aby móc uzyskać dwa wyroki zgodne: pozytywne bądź negatywne, dzięki czemu będzie możliwe uzyskanie wyroku definitywnego, mając zawsze na względzie „praktykę specjalną” Dykasterii rozpatrującej sprawę, o której już było wcześniej wspomniane w związku z przepisami can. 1709 i 1710.

Jeśli zaś nieważności święceń nie stwierdzono ani w dekreście administracyjnym, ani w wyroku sądowym, na skutek negatywnej decyzji bądź braku

⁷⁶ CIC/83, can. 1432-1434, 1603 § 3, 1606, 1628, 1678 § 1.

⁷⁷ CIC/83, can. 483: „[...] in causis quibus fama sacerdotis in discrimen vocari possit, notarius debet esse sacerdos”.

⁷⁸ CIC/83, can. 1641, n. 1 i 1684 § 1; T. P a w l u k, „Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II”, t. 4: *Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 1990, s. 349.

⁷⁹ CIC/83, can. 1643.

⁸⁰ CIC/83, can. 1644.

⁸¹ CIC/83, can. 1712.

⁸² CIC/83, can. 976.

zgodnych rozstrzygnięć, duchowny ma prawo zwrócić się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o reskrypt przeniesienia do stanu świeckiego⁸³.

UWAGI KOŃCOWE

Sprawy o orzeczenie nieważności święceń z pewnością należą do tych, które pociągają za sobą najdotkliwsze skutki dla całej wspólnoty Kościoła. Dlatego prawodawca podaje, iż święcenia cieszą się przychylnością prawa, czyli dopóty, dopóki nie zostanie udowodnione coś przeciwnego, należy uważać je za ważne przyjęte. Organem kompetentnym do rozpatrywania tychże spraw jest – na mocy Motu proprio Benedykta XVI *Quaerit semper* z 30 sierpnia 2011 r. – Trybunał Roty Rzymskiej, uwzględniający w ich rozstrzygnięciu normy prawa powszechnego i własnego, określające podmioty kompetentne do wniesienia skargi o orzeczenie nieważności święceń, przyczyny tejże nieważności oraz sposób postępowania przy ewentualnej decyzji o prowadzeniu sprawy. Do tegoż Trybunału należy wybór odpowiedniej procedury postępowania – administracyjnej lub sądowej. Zarówno na mocy dekretu, jak i wyroku orzekającego nieważność święceń duchowny traci uprawnienia i zostaje zwolniony z obowiązków właściwych stanowi duchownemu. W razie braku stwierdzenia nieważności święceń na drodze procesowej duchowny ma jeszcze prawo zwrócenia się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o reskrypt przeniesienia do stanu świeckiego.

BIBLIOGRAFIA

- B e n e d e t t o XVI: Motu proprio *Quaerit semper*, 30.08.2011, „L'Osservatore Romano”, 28.09.2011, s. 7.
- Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum (CCDDS), *Regulae servandae ad nullitatem sacrae ordinationis declarandam*, 16.10.2001, AAS 94 (2002), s. 292-300.

⁸³ CIC/83, can. 290, n. 3; 291, 292.

- Congregatio pro Doctrina Fidei (CDF), Decr. generale De delicto attentatae sacrae ordinationis mulieris, 19.12.2007, AAS 100 (2008), s. 403.
- Congregatio pro Doctrina Fidei (CDF), Normae de gravioribus delictis, 21.05.2010, AAS 102(2010), s. 419-431.
- E r l e b a c h G., D z i ę g a A., K r u k o w s k i J., S z t y c h m i l e r R. (red.): Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. 5, Księga VII: Procesy, Poznań 2007.
- I o a n n e s P a u l u s II: Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus, AAS 75 (1983), II, s. 1-317.
- I o a n n e s P a u l u s II: Const. Ap. „Spirituali militum curae”, 21.04.1986, AAS 78 (1986), s. 481-486.
- I o a n n e s P a u l u s II: Const. Ap. „Pastor bonus”, 28.06.1988, AAS 80 (1988), s. 841-912.
- I o a n n e s P a u l u s II: Litt. Ap. „Ordinatio sacerdotalis”, 22.05.1994, AAS 86 (1994), s. 545-548.
- K r u k o w s k i J. (red.): Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. III/2, Księga IV: Uświęcające zadanie Kościoła, Poznań 2011.
- K r u k o w s k i J.: Postępowanie administracyjne w Kościele, Warszawa 2011.
- M a j e r P. (red.): Kodeks Prawa Kanonicznego, Komentarz, Kraków 2011.
- P a w l u k T.: Prawo kanoniczne według kodeksu Jana Pawła II, t. 4: Doczesne dobra Kościoła. Sanckje w Kościele. Procesy, Olsztyn 1990.
- Sacra Congregatio Sacrae Romanae et Universalis Inquisitionis, *Decretum*, 02.03.1842, ASS 33(1900-1901), s. 373-374.
- Sacra Congregatio de Sacramentis (SCDS), Regulae servandae in processibus super nullitate sacrae ordinationis vel onerum sacris ordinibus inhaerentium, 09.06.1931, AAS 23 (1931), s. 457-473.
- Sacra Congregatio pro Institutione Catholica (SCIC), Lettera circolare su alcuni aspetti più urgenti della formazione spirituale nei seminarii, 06.01.1980, EV 7(1980), s. 68-113.

A CASE FOR NULLITY OF SACRED ORDINATION
IN THE CURRENT PROVISIONS OF THE LATIN CHURCH

S u m m a r y

The current legislation that regulates proceedings to declare nullity of a sacred ordination was laid down by Benedict XVI in his motu proprio *Quaerit semper* of 30 August 2011, according to which the competence to hear such cases, hitherto with the Congregation for Divine Worship and the Discipline of the Sacraments, was handed over to the Tribunal of the Roman Rota. Another special office, instituted with this tribunal, is moderated by the Dean of the Rota with the assistance of judicial vicars, deputy commissioners and consultants. The

cases in question are heard in accordance with regulations determined by universal law or the proper law of the Rota, *congrua congruis referendo*. CIC/83 devotes only 5 canons to matters concerning nullity cases.

The reasons for a declaration of nullity are listed in Book IV of CIC/83 entitled *Function of the Church*, in part I called *Sacraments*. These are: inability of a cleric to administer sacraments (can. 1012); inability of a candidate to receive them validly (cann. 124, 849, and 1024); unawareness or lack of intent in a candidate, resulting in a fictitious reception of holy orders; reception of holy orders under duress or grave fear that the candidate was unable to resist (cann. 125 §1; 1026); non-observance of an essential element of the ceremony of ordination (can. 1009). Moreover, as a juridic act, ordination must fulfil all requirements for the validity of such an act.

Apart from the interested party, i.e. the subject of ordination, an ordinary is entitled to register a complaint regarding the invalidity of this ordination. The validity of ordination can also be questioned by the promoter of justice in the diocese of a cleric's incardination or residence.

Having accepted a complaint concerning invalidity of ordination (fulfilling the provisions of cann. 1501-1504), the Tribunal of the Roman Rota decides upon a relevant action – administrative or judicial. In the former case, proceedings take place before a competent ordinary before the Rota adjudicates the matter. His duty is to personally supervise the preparation of a process. All evidence gathered at this stage, along with comments of the defender of the ordination, *votum* of the ordinary, and the instructor's report, is submitted to the Tribunal in three identical copies. The Tribunal accordingly institutes a college and decides the case by way of decree. By the power of a nullity decree, the interested party loses all his entitlements that belong to the clerical state and is excused from his duties.

If the Tribunal of the Rota decides upon judicial proceedings, its competent Office nominates a tribunal to deal with a case. A judicial decision in a nullity case becomes legally valid when two declarations of nullity have been issued. Upon the second pronouncement a cleric loses his entitlements and is freed of duties pertaining to the clerical state.

Translated by Tomasz Pałkowski

Słowa kluczowe: święcenia, przyczyny nieważności święceń, Rota Rzymska, proces administracyjny, proces sądowy.

Key words: holy orders, reasons for nullity, Roman Rota, administrative process, judicial process.